

REALIZÁCIA OPATRENÍ VYPLÝVAJÚCICH Z UZNESENIA VLÁDY SR Č. 990/2007 K SPRÁVE O ZDRAVOTNOM STAVE LESOV

JÚLIUS NOVOTNÝ, MILAN ZÚBRIK, ANDREJ KUNCA

Úvod

Zdravotný stav slovenských lesov, najmä horských smrečín intenzívne zamestnáva lesníkov na Slovensku. Hynutie smrečín nie je problém špecifický iba pre Slovensko. Týmto fenoménom sa zaoberá vedecká lesnícka komunita a lesnícka prax aj v okolitých krajinách a to najmä v Nemecku, v Českej republike, či v Poľsku. Zhoršovanie zdravotného stavu smrečín spôsobuje synergické pôsobenie škodlivých činiteľov ako je vietor, sneh, sucho, podkôrny hmyz, hubové ochorenia, poškodenie asimilačných orgánov a zmena chemizmu pôdy v dôsledku dlhodobého pôsobenia imisných záťaží z minulosti. V poslednom období sa veľký význam prisudzuje pôsobeniu klimatickej zmeny na vitalitu lesných spoločenstiev.

Lesníci na Slovensku upozorňovali dlhšiu dobu na fakt, že zdravotný stav smrečín sa začal dramatický zhoršovať po zavedení „pasívnej ochrany“ („bezzásahový režim“) v národných parkoch a chránených územiach. Ďalšie výrazné zhoršenie zdravotného stavu smrečín bolo zaznamenané najmä v okolí plôch poškodených vetrovou kalamitou z 19. novembra 2004, v ktorých sa kalamita nespracovala alebo spracovala neskoro v dôsledku obmedzení ochrany prírody a Natura 2000.

Dynamizovanie fenoménu hynutia smrečín najmä v horských oblastiach, prerástlo v posledných rokoch do rozmerov, ktoré zásadným spôsobom ohrozujú existenciu smrečín na Slovensku. Hynutie smrečín vytvára nebezpečenstvo vážnych ekologických, ekonomických a sociálnych dôsledkov pre spoločnosť. Výrazný pokles zastúpenia smrek v horských lesoch a redukcia ihličnatých lesných spoločenstiev, môžu mať katastrofálne dôsledky pre podhorské a horské regióny a pre vidiecke komunity. Preto sa lesníci rozhodli o tomto probléme podrobne informovať Vládu Slovenskej republiky a požiadať ju aby sa touto témou zaoberala na svojom osobitnom zasadnutí.

Vláda Slovenskej republiky zvažila dôležitosť tohto problému pre spoločnosť a na svojom výjazdovom zasadnutí v Čiernom Balogu dňa 21. 11. 2007 sa venovala problematike zdravotnému stavu lesov na Slovensku s osobitným dôrazom na hynutie smrečín. Konštatovala, že vzniknutú situáciu v smrekových lesoch možno charakterizovať ako vážny problém, ktorý existenčne ohrozuje zabezpečovanie produkčných a mimoprodukčných funkcií smrekových lesov v mimoriadne dôležitých vidieckych regiónoch (Orava, Kysuce, Vysoké Tatry, Spiš, Horehronie, Gemer). Hynutie smrečín môže mať vážny dopad na zníženie ekologickej stability krajiny a môže reálne spôsobiť vážne sociálno-ekonomické problémy.

V prípade pokračovania súčasného vývoja môže v krátkej budúcnosti (10 – 30 rokov) na Slovensku ubudnúť asi 415 tis. ha smrekového lesa, čo pri priemernej zásobe dreva asi 250 m³ na 1 ha predstavuje úbytok 104 mil. m³ smrekovej drevnej hmoty a pokles výmery smrekových porastov na úroveň asi 10,0 %.

Vláda SR prijala na svojom zasadnutí uznesenia, ktorými zaviazala MP SR realizovať a financovať sústavu opatrení na zmiernenie dôsledkov hynutia smrečín na Slovensku. MP SR prostredníctvom Sekcie lesníckej a NLC rozpracovalo tieto uznesenia a prijalo komplex opatrení na zlepšenie zdravotného stavu slovenských smrečín.

Hlavné opatrenia a ich rámcové financovanie

Existujúci stav je možné riešiť iba komplexnými veľkoplošnými ekologicky vhodnými, pestovateľsko-zariaďovateľskými (manažment) a ochranárskymi opatreniami zameranými na zmeny drevinového zloženia, zvyšovanie ekologickej stability lesných ekosystémov, revitalizáciu postihnutých porastov, tlmenie vplyvu škodlivých činiteľov a zmiernovanie dôsledkov ich škodlivého pôsobenia. Opatrenie musia smerovať do oblasti politicko-legislatívnej, odbornotechnickej a ekonomickej.

Zabezpečiť zmiernenie a následné zastavenie hynutia smrečín na Slovensku a ich postupnú revitalizáciu vyžaduje realizovať ucelený systém opatrení, ktoré možno zhrnúť do 3 hlavných činností:

1. *Konverzia* (zmena drevinového zloženia) nepôvodných a nestabilných smrečín na lesy zmiešané a lesy druhovo, vekovo a výškovo diferencované.

2. *Revitalizácia* pôvodných, cenných alebo regionálne dôležitých smrekových spoločenstiev prostredníctvom hnojenia (zvyšovanie vitality) a vápnenia (úprava chemizmu pôdy).

3. *Ochrana* smrekových lesov proti podkôrnemu hmyzu (najmä proti lykožrútovi smrekovému a lykožrútovi lesklému) a proti hubovým ochoreniam (najmä proti podpňovke)

Okamžité a dlhodobé opatrenia:

Okamžité opatrenia

A. Dôsledne realizovať preventívne, ochranné a obranné opatrenia proti podkôrnemu hmyzu

- urýchlene spracovať drevo vhodné na vývoj a množenie podkôrneho hmyzu (vetrové a snehové polomy) a včas odstrániť nimi napadnutej drevnej hmoty (chrobačiare), sústredovať a likvidovať lykožrúty v ohniskách žeru;
- dôsledne vykonávať kontrolu výskytu v zmysle § 43 ods. 4 vyhlášky Ministerstva pôdohospodárstva Slovenskej republiky (ďalej len MP SR) č. 453/2006 o hospodárskej úprave lesov a o ochrane lesa (ďalej len vyhláška č. 453/2006);
- dôsledne realizovať ochranné opatrenia proti podkôrnemu hmyzu v zmysle § 43 ods. 4 vyhlášky č. 453/2006;
- dôsledne vykonávať asanáciu napadnutého dreva a lapákov (mechanicky a chemicky);
- ponechané drevo na sklade bezodkladne chemicky ošetriť, alebo odkômiť;
- chemicky ošetriť drevo, ktoré je z kalamitného územia zo skladov odvážané;
- drevnú hmotu ponechanú v blízkosti porastov na štiepkovanie chemicky ošetriť;
- v územiach s piatym stupňom ochrany, v ktorých nebola povolená výnimka orgánu štátnej správy ochrany prírody a krajiny na vykonávanie náhodnej ťažby, dôsledne vyžadovať realizáciu opatrení organizáciou ochrany prírody na zabránenie šírenia a premnoženia škodcov z týchto území;
- do doby spracovania náhodnej ťažby nevykonávať úmyselnú ťažbu okrem prebierok do 50 rokov;
- príslušným orgánom štátnej správy lesného hospodárstva dôsledne kontrolovať dodržiavanie schválených harmonogramov vykonania náhodnej ťažby (23 ods. 6 zákona č. 326/2005

Z. z. o lesoch – ďalej len zákon o lesoch) a uložených opatrení na ochranu lesa (§ 28 ods. 1 písm. i) a odseku 4 zákona o lesoch);

- na skladoch spracovateľov dreva monitorovať výskyt podkôrneho hmyzu a v prípade dlhšieho skladovania a zistenia výskytu škodcu, drevo chemicky ošetriť, alebo odkôrniť;
- v prípade ohrozenia väčšej výmery území biotickými škodcami aplikovať plošné obranné opatrenia (chemická asanácia).

B. Obnovu porastov realizovať s maximálnym využitím pôvodných druhov drevín, zvýšeným zastúpením listnatých drevín a komplexnou realizáciou ošetrovania a ochrany mladých lesných porastov

- pri obnove porastov, pre ktoré je platný lesný hospodársky plán (ďalej len LHP), a ktorých zdravotné poškodenie nevyžaduje rekonštrukciu, využívať maximálny podiel stanovištne vhodných listnatých drevín podľa predpisu LHP;
- v porastoch ktorých zdravotný stav vyžaduje ich rekonštrukciu postupovať v súlade s § 19 zákona o lesoch a § 25 vyhlášky č. 453/2006 (najmä uplatňovanie obnovných rubov, hospodársky spôsob a zmeny drevinového zloženia porastov, ktoré nezodpovedali stanovištným podmienkam);
- pri obnove porastov využívať len pôvodné druhy lesných drevín;
- zvýšiť podiel zalesňovania obaľovanými sadenicami;
- dôsledne vykonávať pestovné práce súvisiace s ošetrovaním a ochranou mladých lesných porastov (proti burine, hmyzím škodcom, hubovým ochoreniam, zveri).

C. Ostatné opatrenia súvisiace so zistením aktuálneho zdravotného stavu smrečín a prípravy na ich obnovu

- v rámci Čiastkového monitorovacieho systému Lesy s využitím metód diaľkového prieskumu zeme (ďalej len DPZ), vyhodnotiť aktuálny stav smrekových porastov podľa stupňov ich poškodenia;
- zhodnotiť stav zdrojov lesného reprodukčného materiálu z hľadiska zabezpečenia dostatočného množstva vhodného reprodukčného materiálu, spracovať návrh na doplnenie týchto zdrojov, ktoré bude potrebné použiť v rámci rekonštrukcií poškodených smrekových porastov;
- zabezpečiť zber semennej suroviny v sezóne 2007/2008 (podľa úrody) a dopĺňať semeno a semennú surovinu na optimálne zásoby;
- na základe registrácie zhodnotiť stav zásob lesného reprodukčného materiálu vhodného na umelú obnovu lesných porastov v územiach so zhoršeným zdravotným stavom smrečín (podľa druhu drevín) a v prípade nedostatku semennej suroviny prijať opatrenia na ich dopĺňovanie.

Dlhodobé opatrenia

D. V rámci výstupu riešenia výskumnej úlohy „Rekonštrukcia nepôvodných lesných spoločenstiev ohrozených zmenou prírodných podmienok (najmä klímy) na ekologicky stabilnejšie ekosystémy“, ktorá je riešená v rámci Národného lesníckeho centra Zvolen s termínom ukončenia v roku 2008, navrhnúť komplexné opatrenia na zabránenie zhoršovania zdravotného stavu smrečín a opatrenia na revitalizáciu a rekonštrukciu poškodených území, v ktorých s ohľadom na ich stav je to potrebné. Pri spracovaní návrhu sa využijú aj poznatky z riešenia

výskumných úloh podobného zamerania, vykonávaných monitoringov a ekologických prieskumov.

E. Pravidelne monitorovať vývoj zdravotného stavu smrečín a podľa získaných poznatkov lokalizovať realizáciu navrhnutých opatrení.

F. Realizovať preventívne, ochranné a obranné opatrenia proti podkôrnemu hmyzu minimálne v rozsahu bodu A. 1. tohto materiálu

G. Systémovo realizovať obnovu lesných porastov s cieľom dosiahnuť prírode blízku štruktúru nových lesných spoločenstiev, dopĺňovať zásoby semien a dopestovať dostatočné množstvo voľnokorenných a krytokorenných sadeníc potrebných drevín.

H. Výchovu smrekových porastov vykonávať včas v potrebnej intenzite za účelom zvyšovania ich statickej stability.

I. Maximálne využívať finančné prostriedky zo zdrojov EÚ na ozdravné opatrenia v smrečínach.

Financovanie opatrení:

Realizácia rozsiahlych opatrení súvisiacich so zmiernením dôsledkov hynutia smrečín a so zastavením tohto procesu je finančne mimoriadne náročná. Rozsah a charakter hynutia však vyžaduje taký objem finančných prostriedkov, s akým jednotlivé skupiny vlastníkov a správcovia lesného majetku nedisponujú. Preto je nereálne predpokladať, že bez intenzívnej finančnej podpory zo strany štátu je možné súčasnú kritický vývoj zastaviť a postupne zdravotný stav smrečín zlepšiť.

Preto Vláda SR, predmetným uznesením schválila aj objemy finančných prostriedkov určených na podporu porastov s prevládajúcim zastúpením smreka. Na rok 2008 je schválený objem finančných prostriedkov v celkovej výške 355 mil. Sk, z toho 255 mil. Sk z Programu rozvoja vidieka SR 2007–2013 (ďalej PRV) a 100 mil. Sk z rozpočtu MP SR.

Zdroje financovania:

- Finančné zdroje vlastníkov a užívateľov lesa
- PRV
- Rozpočet MPSR

Podporné zdroje financovania špecifikované a schválené vládou SR budú smerované nasledovne:

- konverzia a revitalizácia predmetných lesných porastov bude zabezpečovaná ako projektové financovanie prostredníctvom PRV,
- financovanie ochrany predmetných lesných porastov sa zabezpečí z rozpočtovej kapitoly MP SR projektovým financovaním opatrení prostredníctvom vlastníkov a správcov lesov cez štátnu pomoc.

Realizácia opatrení z uznesenia vlády SR bude zabezpečená nasledovne:

A. Opatrenia financované z PRV SR

Prostredníctvom PRV budú činnosti smerujúce na zabránenie zhoršovania zdravotného stavu smrečín financované v rámci osi 2, opatrenie „Obnova potenciálu lesného hospodárstva a zavedenie preventívnych opatrení“.

Toto opatrenie sa bude zameriavať na obnovu smrekových porastov, zmenu drevinového zloženia, starostlivosť o založené kultúry a rekonštrukciu smrečín. V porastoch, v ktorých je predpoklad vhodnou stimuláciou dosiahnuť zvýšenie ich stability a odolnosti bude aplikované hnojenie a vápnenie (revitalizácia). Na opatrenie sa v roku 2008 podľa uznesenia vlády SR počíta so sumou 255 mil. Sk.

B. Opatrenia financované z kapitoly MP SR

Na opatrenia financované z kapitoly MPSR boli na rok 2008 vyčlenené prostriedky v objeme 100 mil. Sk. Opatrenia sa budú realizovať 3 spôsobmi.

B.1. Opatrenia pre oblasť Vysokých Tatier

Opatrenia budú zabezpečovať Štátne lesy TANAP, ako príspevková organizácia MP SR. Finančné prostriedky budú použité na vypracovanie vykonávacích a podporných projektov ochrany lesa, realizáciu preventívnych, ochranných a obranných opatrení proti podkôrnemu hmyzu.

B.2. Podporné, implementačné a kontrolné aktivity na celom území Slovenska

Sústavu podporných, implementačných a kontrolných aktivít spadajúcich do kompetencie MP SR zabezpečí na celom území Slovenska Národné lesnícke centrum Zvolen (NLC) ako príspevkovou organizáciou MP SR.

B.3. Špeciálne opatrenia ochrany lesa.

Tieto opatrenia budú financované prostredníctvom nariadenia vlády SR 369/2007 Z. z. o niektorých podporných opatreniach v pôdohospodárstve, ktoré sa označuje aj pojmom „Štátna pomoc“.

Tieto finančné prostriedky sú uznesením vlády SR č. 990/2007 účelovo viazané na zabránenie zhoršovania zdravotného stavu lesných porastov s prevládajúcim zastúpením smreka. Z uvedeného dôvodu budú poskytované nasledovne:

- a) žiadosť o účelovo viazané finančné prostriedky môže predložiť len ten subjekt, ktorý dokladuje, že v dielcoch ktorých sa žiadosť týka bolo zastúpenie smreka vyššie ako 51 % a
 - a.1. predložil v rokoch 2004–2007 aspoň jedenkrát tlačivo L 116, v ktorom uviedol náhodnú ťažbu smreka. Jej výška bude jedným z kritérií pre pridelenie finančných prostriedkov,
 - a.2. plní si povinnosti na úseku ochrany lesa podľa § 28 zákona o lesoch
- b) Lesnícka ochranárska služba Banská Štiavnica (ďalej len LOS) osloví subjekty, ktoré spĺňajú podmienky stanovené v písmene a) a upozorní ich priamo alebo prostredníctvom obvodných lesných úradov na možnosť žiadať o účelovo viazané finančné prostriedky,
- c) predložené projekty, ktoré neboli spracované NLC z vecného hľadiska posúdi LOS,
- d) dotácia môže byť použitá na tieto činnosti:
 - d.1. kladenie a evidenciu klasických lapákov;
 - d.2. mechanická asanácia naletených stromov a klasických lapákov – odkôrňovanie;
 - d.3. stavbu lapačov, nákup feromónových odparníkov a lapačov na lykožrúta smrekového, lykožrúta lesklého a lykožrúta severského [v rámci monitoringu lykožrúta severského a prevádzkového nasadenia podľa usmernenia LOS pre rok 2008 (<http://www.los.sk/id.html>)];

- d.4. nákup a aplikáciu insekticídov, fungicídov, adhezív a pomocných farbív vrátane mzdy pracovníkom pracujúcich s prípravkami;
 - d.5. biologická ochrana lesa (nákup biopreparátov na báze *Beauveria bassiana* a ich pozemná aplikácia);
 - d.6. pálenie haluziny a zvyškov po ťažbe;
 - d.7. štiepkovanie haluziny,
- e) uchádzač o preplatenie nákladov musí:
- e.1. viesť v zápisníkoch evidenciu o lapačoch a odchytoch a to podľa druhu lapača, odparníka, čísla jednotky priestorového rozdelenia lesa, názvu subjektu, nadmorskej výšky a dátumu odberu;
 - e.2. viesť evidenciu o lapákoch;
 - e.3. viesť evidenciu o množstve odkôrneného dreva;
 - e.4. predložiť kedykoľvek počas roku uvedenú evidenciu pracovníkom LOS a orgánom štátnej správy v prípade kontroly,
- f) NLC v termíne do 31. 1. 2009 zabezpečí vyhodnotenie účinnosti realizovaných opatrení.

Súčinnosť pri financovaní opatrení podľa časti B.3. poskytne NLC - Lesnícky výskumný ústav Zvolen, (Stredisko LOS) v nasledovnom rozsahu:

- vypracuje zoznamu potencionálnych prijímateľov pomoci
- pripraví príručku umožňujúcu identifikáciu najvýznamnejších škodlivých činiteľov zo skupiny húb a hmyzu;
- pripraví inštrukciu pre výkon priamych ochranných a obranných opatrení proti podkôrnemu hmyzu, zvlášť pre využitie feromónovej metódy, s tabuľkou na kontrolu lapačov, sledovanie a vyhodnocovanie odchytoch;
- v priebehu roka bude vykonávať kontrolu realizácie obranných opatrení s prednostným zameraním na odkôrnenie a jeho evidenciu.

Záver

Slovenská lesnícka komunita dosiahla v r. 2007 veľký úspech tým, že presvedčila vládu SR o vážnosti problému hynutia smrečín na Slovensku. Vláda SR prijala uznesenia, prostredníctvom ktorých zaviazala príslušné ministerstvá vytvoriť podmienky pre realizáciu a financovanie lesníckych opatrení v smrečinách. Podmienky na úrovni MPSR sú v súčasnosti vytvorené, vrátane finančnej podpory zo štátneho rozpočtu a SOP Program Rozvoja Vidieka. Teraz je na lesníckej komunite, hlavne na vlastníkoch lesov a správcoch štátneho lesného majetku, aby vytvorené podmienky efektívne využili pre zmiernenie hynutia smrečín, jeho postupné zastavenie a revitalizáciu smrekových ekosystémov.

prof. Ing. Július NOVOTNÝ, CSc.
 Ing. Milan ZÚBRIK, PhD.
 Ing. Andrej KUNCA, PhD.

*NLC - Lesnícky výskumný ústav Zvolen
 Stredisko lesníckej ochrannárskej služby
 Lesnícka 11
 969 23 Banská Štiavnica
 e-mail: Meno.Priezvisko@nlcsk.org
<http://www.los.sk>*